

Тзв. „арапско пролеће“, које је довело до пада неколико режима у Медитерану и променило политичку слику арапског света, било је један од најупечатљивијих догађаја протекле године. Док су на Западу демонстрације на трговима медитеранских престоница представљане као грађански бунт против сиромаштва, неједнакости и корупције, перспективе развоја демократије западног типа у овом региону сада су углавном песимистичке. Годину дана после промена, примат полако преузимају исламисти, док је регион постао поприште на коме се Турска и неке заливске земље боре за утицај. О садашњој ситуацији у арапских земљама за Нову српску политичку мисао опширније говори Дарко Танасковић, један од водећих српских исламолога и оријенталиста, и бивши амбасадор и дипломата.

Г. Танасковићу, који су резултати „арапског пролећа“ и да ли су смене власти оправдале очекивања арапских маса?

Ако се изузме сразмерно мали Тунис, у коме је ситуација релативно стабилна и „редовна“, стање у осталим земљама захваћеним „арапским пролећем“ још увек је хаотично и бременито неизвесностима, док у Сирији бесни прави унутрашњи рат „с напајањем“ из иностранства. После почетног одушевљења и олакшања услед уклањања вишедеценијских аутократских лидера и режима без стварне легитимности, што ја као циљ обједињавало опозиционе покрете, наступило је непријатно осведочење да тиме ни политичка ни социјална питања за грађане не само да нису решена, већ су им лична и породична безбедност, имовинска сигурност, а и друштвени статус и животна перспектива озбиљно угрожени. У том погледу, масовне протесте и колико-толико уједињене фронтове антирежимских снага заменила је атмосфера подозревања свих у све и опште грозничавости, с пратећим порастом међустраничног, међуплеменског, међуклановског, међуетничког и међурелигијског насиља, при чему конкретни видови његовог испољавања зависе од историјски створених прилика и односа у датој земљи. Тако се, рецимо, у Либији сукобљавају племена, у Египту муслимани и копти, а у Јемену сунити и шиити... Све у свему, тешко је закључити да су смене власти оправдале очекивања арапских маса. Није, уосталом, уопште јасно шта су, сем смене власти, те масе одређено очекивале, ако су опште и постојала нека искристалисана, а поготово јединствена очекивања. Једно истраживање јавног мњења у Либији показало је, на пример, да је само 15 % Либијаца за увођење демократије западног типа, а 40 % прижељкује јаког лидера!

Колико су тзв. револуције биле производ унутрашњих потреба и супротности у арапским друштвима, а колико деловања центара моћи из иностранства, односно са Запада?

С обзиром на ток догађаја, посебно у Либији и Сирији, прилично се распространило уверење да је „арапско пролеће“ пресудно подстакнуто и дириговано из иностранства, односно са Запада, из круга држава које предводе САД. Такво закључивање, ако води једностраности и апсолутизовању улоге спољног фактора, може одвести на криви пут и удаљити од целовитог разумевања сложене природе и суштине феномена врења и потреса који су захватили арапски свет. И наша средина је томе склона, јер одавно постоји површно европоцентрично схватање без покрића и прилично изграђена цивилизацијски потцењивачка представа о Арапима, а и муслиманским народима уопште, као о свету коме су потребне и коме одговарају диктатуре и који није кадар за успостављање и усвајање демократских политичких вредности. Они, колективно-карактеролошки доживљени као крдо, тобоже воле јаке лидере и радосно им се потчињавају. Кад је део међународне заједнице не тако давно на сличан начин дискредитовао Србе, то нам, наравно, није одговарало. Мислим, стога, да је важно нагласити да су незадовољство и бунт у арапском свету изворно били аутентични и да су, као јавни протести и отворене побуне, избили у тренутку кад се за то стекло више унутрашњих и спољашњих услова које тек треба свестрано, продубљено и непристрасно анализирати. Значајни сегменти становништва у Тунису, Либији, Египту, Сирији и Јемену, али и у неким другим арапским земљама које засад нису захваћене драматичним збивањима, били су или су и даље, најблаже речено, незадовољни влашћу коју су, без демократске провере изборне воље, морали да подносе. С друге стране, било је и има бројчано и политички нимало занемарљивих прорезимских снага и задовољних грађана у тим истим земљама. Колико је једних, а колико других, тешко је у сваком конкретном случају поузданије утврдити, поготово у условима оштрог сукобљавања о коме се медијски готово без изузетка тенециозно извештава, док се светски утицајни чииониоци интересно сврставају уз једну, опозициону страну, проглашавајући је једином демократски квалификованом да говори у име целог народа.

С друге стране, пак, свакоме ко је у овом времену поремећених вредности сачувао бар мало објективности и моралног осећања за истину, мора бити јасно да су се центри моћи из иностранства, мимо свих норми међународног права, брутално укључили у унутарарапске сукобе, издашно помажући антирежимске снаге, а у случају Либије и Сирије, и индукујући интензитет обрачунавања, за који уопште није сигурно да би без њиховог деловања попримио жестину с каквом се касније испољио. Да није реч ни о каквој бризи за демократију и људска права, доказује очигледна примена двоструких стандарда, рецимо, у случају Бахреина, где је владајућем сунитском режиму „одобрено“ да силом скрши демонстрације већинских шиита.

Да ли ће бити могуће успоставити стабилност и парламентарну демократију у арапским земљама, и да ли ће уместо тога, на дуже стазе преовладати конзервативни исламски режими?

У арапским земљама захваћеним „арапским пролећем“ биће пре или касније, а у неким већ и јесу, одржани парламентарни избори, јер тиме ће се бар формално испунити захтев који су противници власти носили на заставама, а чиме су они из света који су им помагали пред сопственим и светским јавним мњењем оправдавали сврставање на њихову страну. Ситуација ће се од земље до земље разликовати, а слободни избори у неким, услед великих унутрашњих супротности и непостојања демократске политичке културе, свакако неће бити увод у период трајне стабилности. Ирак је за то одлична илустрација. Назахвално је и непрепоручљиво упуштати се, од земље до земље, у предвиђање развоја прилика на унутрашњеполитичком плану. Ипак, оно што се и пре спровођења избора са сигурношћу могло претпоставити, а одржани избори (у Тунису и Египту) су само потврдили, јесте да ће у свим арапским земљама исход бити повољан за исламистичке странке и покрете, тако да ће оне одлучујући утицати на вршење власти, у чему су под досадашњим тоталитарним, али битно секуларнијим властима били недемократски спречавани. Како се демократија не би смела сводити искључиво на већинско одлучивање, већ би морала подразумевати и садржај и квалитет политичких програма који се надмећу за наклоност бирача, јасно је да ће демократија у арапским земљама бити муслиманска демократија, као уосталом и у читавом исламском свету, онде где уопште буде изборном вољом грађана успостављена. С тим су се, изгледа, помирили и западни „извозници демократије“ на Блиски исток, па су пустили низ воду своје дојучерашње диктаторске штићенике, схвативши да они, пре или касније, морају да оду, а да ће их закономерно сменити већма исламистичке снаге, с којима рационално ваља (бар средњорочно) рачунати и додатно их не антагонизовати.

Како предвиђате развој ситуације у Египту, као најмногољуднијој и најважнијој арапској земљи у Средоземљу?

У Египту је ситуација тешка и неизвесна. Ништа још увек није решено. С обзиром на „габарит“ ове велике земље и стратегијску централност њеног положаја у арапском свету, предстоји период „натезања конопца“ између војних власти (и делова политичке елите око њих) које засад обезбеђују изванредан степен опште стабилности, умеренијих (Муслиманска браћа) и радикалнијих (салафити) исламиста и секуларних, делом десних, а делом левих снага које су биле највидљивије и најгласније у почетној фази протеста на тргу Тахрир. Генерали су за нешто модификовани континуитет из Мубараковог периода и, поред националног, приликом расуђивања о судбини Египта, у обзир узимају и

регионални и глобални план међународних односа. Настоје да васпоставе довољан степен поверење са САД, одакле се добрим делом финансира њихова моћ као својеврсне „државе у држави“, али и да смање јаз између својих прагматичних властодржачких поступака и пробуђених очекивања народа, што никако није лако. И исламисти, посебно Муслиманска браћа, доследни својој тактици освајања власти „одоздо“, неће ићи на даље драматизовање ситуације у земљи, јер су већ много добили. Плашећи се за своје интересе, најбунтовнији ће, „између жрвња и наковња“, и даље бити екстремни исламисти и конгломерат левих, секуларних снага, док ће се поремећена равнотежа у друштву и држави најтеже одразити на немуслиманске мањине, конкретно на вишемилионску коптску заједницу. Јер, кад се прилике на унутрашњеполитичком плану у некој, не само муслиманској, земљи озбиљније ускомешају и радикализују, мањине су по правилу прве на удару.

Да ли ће на дуже стазе бити могуће одржати јединство Либије?

Либија је фактички већ подељена, и то вишеструко. Испарцелисана је невидљивим и померљивим, али ипак препознатљивим линијама међуплеменских територијалних разграничења, а и старим подвојеностима између области Триполитаније (на истоку), Киренаике (на западу) и Фезана (на пустињском југу). Киренаика, са средиштем у Бенгазију, током Гадафијеве владавине сматрала се дискриминисаном, иако је неупоредиво богатија нафтом, главним ослоном привреде земље. Она је, поред тога, у сваком погледу, од језичког и културног до трговинског и комуникацијског, окренута Египту, с којим Либија има и неких нерашчишћених територијалних и политичких рачуна дуж лењиром повучене равне границе. Није случајно то што је побуна против Вође избила баш у Бенгазију и одатле се, уз пресудну подршку страних савезника, проширила ка истоку. Ривалитети и неповерење међу разним антигадафијевским политичким и оружаним формацијама и групама готово су непремостиви, а обрачуни све жешћи, с тим што никако не треба потценити постепено консолидовање и појачану активност Гадафијевих приврженика. О свему томе се данас у свету мало извештава, јер су моћни савезници „либијске револуције“ (и међу наводним знацима ова усвојена квалификација делује гротескно!) заинтересовани искључиво за обнављање производње и извоза нафте у природног гаса, као и свој део у том енергетском колачу, док их настављање страдања либијског народа претерано не занима. Тек ту и тамо, ради умирења савести, дигне се понеки глас опомене „новим либијским властима“ (као да ту опште има неке ауторитативне и ефикасне власти!) због огрешења о људска права поражених, што делује истовремено крајње цинично и фарсично, поготово пошто су шокантни призори Гадафијеве егзекуције обишли свет.

Све у свему, Либија задуго неће бити јединствена и стабилна држава, без обзира на све формалне привиде. Триполитанија и Киренаика још ће се удаљити, а зоне нафтних

налазишта и петрохемијских постројења биће практично заштићене и екстериторијалне, док ће се по приградским насељима и просторствима либијске пустиње криминалци и племена и даље несметано узајамно таманити.

Арапским земљама се као модел намеће Турска. Да ли су оне спремне да прихвате турски модел државе и ислама, и колика је моћ Турске да се наметне као лидер и узор за исламски свет?

Идеја о томе да би уставно секуларна и демократска, савезничка Турска требало да буде узорни модел за све земље исламског света одавно је блиска одређеним политичким и академским круговима на Западу, а првенствено у САД. Вашингтон стога врши сталан дискретни (понекад и не нарочито дискретни) притисак и на ЕУ да се бенеvolentније постави према захтеву Анкаре за пуноправно чланство. „Арапско пролеће“ је подстакло наде да би нове власти, изабране на слободним општим изборима, могле кренути турским путем, тим више што се сама Турска непосредно ангажовала у овим збивањима и препоручила се као образац државе која, иако с 99% муслиманског становништва, успева да очува (и ојача) свој исламски идентитет, следи начело секуларне одвојености вере и политике, негује демократске вредности и успешно сарађује са Западом. При томе је свакако рачунала и с будућим нужно ослабљеним међународним положајем свих држава које су прошле или још увек пролазе кроз олују „арапског пролећа“. Премијер Ердоган је, нарочито у Египту, доживео праве овације, као јаки муслимански лидер који је умео да се одлучно супротстави „ароганцији Израела“ и као првак сунитског ислама који је подржао захтеве арапских маса. Међутим, египатски генерали нису с одушевљењем примили покровитељске саветодавне тонове из Анкаре, а ни тамошњим исламистима се није претерано допало Ердоганово истицање предности секуларног уређења друштва и државе. Уопште, мислим да би о могућности да Турска стварно постане модел који ће бити прихваћен и спровођен у арапском свету требало говорити с много опреза. Лидер туниских исламиста Рашед Гануши, који је од почетка деведесетих година као политички емигрант живео на Западу, јесте у неколико наврата из лако разумљивих побуда изјавио да је његов исламизам онај Ердоганов, а не Бин Ладенов, али је и у Тунису тешко замислити остваривање турског модела, тим више што је реч о нечему што и у Турској трпи значајне промене у смислу ојачавања исламске димензије политике и живота.

Ако се оставе по страни нимало безначајне историјске резерве које Арапи имају према Турцима, као наследницима Османског царства, ваља скренути пажњу на једну чињеницу која се у нуђењу турског модела пречесто губи из вида. Садашња Турска је производ постепеног реисламизовања друштва и државе уређених у складу с

Ататурковим секуларистичким и модернистичким, одиста револуционарним програмом. Дакле, у Турској, без обзира на актуелни узлет исламистичког неоосманизма, постоје одавно постављена и стабилизована уставна арматура и институционалне координате секуларне државе, као и укоренењени лаички менталитет, што у арапском свету није случај. Није реално да се међу исламистичким снагама које ће доћи на власт или битно партиципирати у власти арапских држава нађе неки арапски Ататурк. Напротив, арапски исламисти, без обзира на нијансе у тактици наступања, залажу се за обнову исламских моралних, друштвених и политичких вредности које су, према њиховом тумачењу, изневерене и протеране из муслиманских заједница, па их треба што потпуније обновити, с идеалним узором првобитне Мухамедове муслиманске општине у Медини пред очима. Далеко је то и од најреисламизованијег могућег „турског модела“!

Турска наступа као регионална велесила, али колико су јаке њене унутрашње супротности, и колико оне могу отежати тежњу за регионалном хегемонијом?

Турска објективно јесте регионална, а труди се да постане и макрорегионална сила и равноправан партнер најважнијих центара светске моћи и одлучивања у међународној заједници. На уобичајеном новогодишњем сусрету с амбасадорима (2012), министар иностраних послова Ахмет Давутоглу најавио је план да његова држава до 2023 (на стогодишњицу Ататуркове револуције) постане једна од седам најутицајнијих земаља света. Савремена Турска поседује многе компаративне предности и у процесу стварања мултиполарног света, који је у току, има озбиљне шансе да оствари велики део својих замисли, али никако и све. Неоосманистичка доктрина, која лежи у основи укупног државно-националног прегнућа Турске, делотворан је амалгам исламизма, туркизма и империјалне носталгије, а спроводи се с наглашеним прагматизмом и коришћењем свих расположивих адута, од економских, преко војних, до културних. У својој књизи *Неоосма низам*

деталније сам анализирао „активу и пасиву“ неоосманизма, што у једном оваквом разговору није могуће. Сажето речено, поред немалих и сваког поштовања достојних потенцијала, Турска из низа унутарњих и спољних разлога ипак нема довољно носивости да до потпуне и заокружене реализације доведе све своје државне амбиције. То неће допустити ни међународна конјunktура, тим више што је сам концепт неоосманизма бременит неким нерешивим инхерентним противречностима. На плану спољне политике то се већ показало на Кавказу и на Блиском истоку, где није изводљиво истовремено и паралелно остваривати напредак на линији свих спољнополитичких приоритета. Поред тога, Ахилова пета Турске је курдско питање, а оптерећују је и немогућност разрешавања кипарског чвора и непревладани аутизам у погледу односа према геноциду над Јерменима 1915. године. Познаваоци се питају и докле ће „прегрејана“ турска привреда успевати да остварује степен раста у изразитом раскораку с текућом економском кризом, на коју је засад углавном била имуна. Турску моћ никако не би требало потцењивати, али ни мистификаторски прецењивати.

Која је улога Турске у сукобу у Сирији?

Турска улога у вези са збивањима у Сирији изванредна је илустрација неколиких својстава њене спољне политике стратегијски изоштрено усмерене ка остваривању дугорочног неоосманистичког циља – јачања позиција у свим регионима који су некада припадали Османском царству, ради уздицања Турске до ранга једне од најутицајнијих држава света, чиме би она постала и незаобилазни чинилац на глобалном нивоу светске политике. Позиционирање званичне Анкаре, од вишегодишњег неслућеног узлета билатералних односа с Дамаском, чак и по цену жустре расправе с дојучерашњим стратегијским партнером Израелом, преко уздржаности у почетној фази нестабилности у првом суседству, праћене препоручивањем својих капацитета посредника код Башара ал-Асада, „пријатељског убеђивања“ сиријског председника, „губљења стрпљења“, услед његове непопустљивости, па све до отворене љутње и упозорења, које је изрекао Абдулах Гул, да би Турска, ради заштите безбедности својих јужних пограничних области и спречавања таласа избеглица из Сирије, могла ограничено и војно дејствовати – све су то биле фазне метаморфозе турског постављања према овој ситуацији која је убрзано ескалирала ка унутрашњем оружаном разрачунавању и грађанском рату. Анкара је све време шићарцијски процењивала кретање расположења код најутицајнијих међународних фактора, а првенствено САД и у Арапској лиги, без губљења из видокруга држања Русије и Кине, као и Ирана. Проценивши, мало прерано, да су Асаду дани одбројани, Турска се у потпуности ставила на страну његових непријатеља, и то одмах у први ред, како не би закаснила, као у случају Либије. Отворила је широм врата представницима Сиријског националног савета и Слободне сиријске армије, тако да су се њихово политичко и пропагандно деловање према свету, али и координисање и логистичка подршка активностима у земљи почели организовати и обављати са турске територије. После сусрета председника Обама и премијера Ердогана у Сеулу крајем марта п

остало је сасвим јасно да је Турској поверена, и да ју је она оберучке прихватила, главна улога у што снажнијем посредном притиску на званични Дамаск, пошто директна војна интервенција, у одсуству Резолуције СБ УН, још увек није била планирана. Уосталом, у Истанбулу је почетком априла одржана конференција „Пријатеља Сирије“, уз учешће представника седамдесетак земаља, на којој је, поред осталог, фактички одлучено да се контроверзни Сиријски национални савет призна као легитимни представник сиријског

народа. Из неких ранијих прилика, знамо шта следи. А управо је домаћин Ердоган моралистички поручио да се не сме дозволити да геополитичке рачунице и интереси владају светом (sic!) и да, уколико Савет безбедности не буде на висини свог задатка, међународна заједница неће имати другог избора до да сиријском народу призна право на самоодбрану. И помогне му, подразумева се. Какав цинизам! Протагонисти, поштоваоци и подржаваоци неоосманистичке политике Турске то називају прагматизмом. Тако се, међутим, не стичу истински ауторитет, а још мање симпатије у међународној заједници. О некој трајнијој предводничкој улози у муслиманском свету да и не говоримо.

Да ли ће у Сирији опстати садашњи режим председник Асада и да ли ће доћи до стране интервенције као у Либији?

Башар ал-Асад се већ одржао дуже но што су многи очекивали. За то понајвише може да захвали подршци коју ужива од знатног дела становништва, снажној, дисциплинованој и углавном још увек оданој армији, у којој мањински алевити традиционално имају најјаче упориште, а наравно и одлучном ставу Русије и Кине против било какве резолуције СБ УН која би могла послужити као покриће за војну интервенцију. С обзиром на створену ситуацију, продубљивање разлика, жестину сукобљавања и очигледну решеност једног дела међународне заједнице, укључујући и већи број регионалних арапских режима, да се Асад, и све што он представља, уклоне, тешко је поверовати да његова ауторкратска власт може бити дугог века. С друге стране, вероватно неће бити војне интервенције према парадигматичном либијском сценарију, али ће доћи до страног војног уплитања које је, заправо, у одређеним видовима већ у пуном јеку. Много ће зависити од тога да ли ће Русија и Кина проценити да им се више исплати да у вези са Сиријом задрже бескомпромисан став или да се упусте у тактичке маневре зарад остваривања неких других добитака и настављања општег тренда у међународним односима који је за њих, поготово на економском плану, компаративно повољан. Тешко је нешто одређеније предвиђати, али ми се чини да су и Москва и Пекинг из више разлога у Сирији поставили линију коју ће, свакако не првенствено због симпатија према режиму председника Асада, одлучно бранити. Асад ће отићи, али је питање када, како и шта ће бити са Сиријом после њега.

Какав је положај Израела на Блиском истоку након промена у арапском свету и да ли је сада повећана могућност већег израелског арапског сукоба у случају рата са Ираном?

Без обзира на снагу, добру организованост и моћне савезнике мале јеврејске државе,

На Блиском истоку је још све отворено

Пише: Дарко Танасковић
субота, 07 април 2012 06:10

положај Израела је и пре „арапског пролећа“ био веома тежак и незавидан, поготово перспективно. Учинци „арапског пролећа“ су у погледу утицаја на безбедност Израела засад неисказани, али је логично претпоставити да ће му вероватно слабе арапске владе с израженијом исламистичком компонентом и повећаним маневарским простором за радикалне, џихадистичке групе и покрете донети додатне бриге. Свесни тога, Израелци се опредељују за тврду линију регионалног наступа, па чак и неувијене претње Ирану, како би своје привилеговано савезништво с главним заштитником САД сачували од било каквог искушења релативизовања кроз трагање за формулом уравнотеженијег односа Вашингтона с муслиманима, како на Блиском истоку тако и на најширем глобалном плану. У односу између Израела и САД каткада није лако одредити ко је чији талац. Арапи, као државе, у овом тренутку немају капацитета за војни сукоб с Израелом, али је овај изложен „контекстуалном притиску“ пораста исламизма у региону, укључујући и деловање милитантних група и организација. За Израел нема веће опасности од тога да, услед ширења осећања бесперспективности, број исељених из свете предачке земље прерасте број усељеника, а има наговештаја да ствари иду управо у том смеру. А демографија је најубедљивија и најделотворнија идеологија.

(Младен Ћорђевић – НСПМ)